PEER- REVIEWED INTERNATIONAL JOURNAL

Aarhat Multidisciplinary International Education Research Journal (AMIERJ)

ISSN 2278-5655

Bi-Monthly

VOL - II | ISSUES - V | [2013]

Chief-Editor:
Ubale Amol Baban

[Editorial/Head Office: 108, Gokuldham Society, Dr.Ambedkar chowk, Near TV Towar,Badlapur, MS

शिक्षकांची अनुपस्थिती व शिक्षकी व्यवसायाकडे असणारी अभिवृत्ती यांचा सहसंबंध

डॉ.अश्विनी करवंदे

सहाय्यक प्राध्यापिका

शिक्षणशास्त्र विभाग

मुंबई विद्यापीठ.

२० वे शतक विज्ञानाचे शतक म्हणून ओळखले गेले.२० व्या शतकाच्या पूर्वार्धापेक्षा उत्तरार्धामध्ये प्रचंड प्रमाणामध्ये वैज्ञानिक तांत्रिकतेमध्ये प्रगती झाली.मुख्यत२० व्या शतकाच्या चौथ्या चतुर्थकामध्ये तंत्रज्ञानाच्या क्षेत्रामध्ये खूपच प्रगती झाली आणि या प्रगतीमध्ये एकूण समाजाचा चेहरामोहरा बदलला.२१ व्या शतकामध्ये लोकसंख्या झपाट्याने वाढत आहे.त्याचप्रमाणात लोकांच्या राहणीमान जीवनात देखील बदलत होत आहे.आज जीवनाचे प्रत्येक क्षेत्र हे विज्ञान तंत्रज्ञान यांनी व्यापलेले आहे.त्यामुळे एकूण समाजजीवन राष्ट्रजीवन बदलेले आहे.या बदलत्या परिस्थितीमध्ये शिक्षकाची भूमिका देखील बदललेली आहे.केवळ अध्ययर्नअध्यापन केले म्हणजे काम संपते असे नाही तर दैनंदिन कामकाजाच्या पलीकडे देखील खूप मोठी जबाबदारी शिक्षकाला आज पार पाडायची आहे.

२१ व्या शतकामध्ये शिक्षणाची मागणी सर्व स्तरातून वाढत आहे.आज ती संख्या कमी पडत आहे.तसेच शाळेतून दिले जाणारे शिक्षण पुरेसे ठरत नाही.त्यासाठी जर यशस्वीरीत्या जीवन जगायचे असेल तर जीवनाची गुणवत्ता उंचवायची असेल तर शिकले पाहिजे हे आज लोकांना पटत आहे."आपण जगतो म्हणून शिकतो आणि शिकतो म्हणून जगतो"(म.फुले). शिक्षक ज्ञानयुक्त असेल तर तो विद्यार्थ्यांच्या गरजा पूर्ण करू शकेल म्हणून विद्यार्थ्यांची ज्ञानाची भूक भागविण्यासाठी व पालकांच्या अपेक्षा पूर्ण करण्याची जबाबदारी शिक्षकावर आहे.ती जबाबदारी सक्षमपणे पार पाडली तर २१ व्या शतकामध्ये अपेक्षित असलेल्या भारतीय समाजाची निर्मिती होईल.

"सत्कृत्याने माणूस घडतोशिक्षणाने विचार मिळतो
मात्र दोघांच्या संगतीने,देश घडविला जातो"

यावरून राष्ट्रविकासातील शिक्षण प्रक्रियेचे व शिक्षकाचे महत्त्व आपणास स्पष्ट होते.देशातील सुसंस्कृत समृद्ध व सुदृढ जनता म्हणजे देश होय.विद्यार्थ्यांच्या बौध्दिक भावनिक शारिरीक व मानसिक विकास करणे व विद्यार्थ्यांना ज्ञानग्रहणास प्रोत्साहित करणे हे आजच्या शिक्षकाचे कार्य आहे.

Aarhat Multidisciplinary International Education Research Journal (AMIERJ) ISSN 2278-5655

शिक्षकी व्यवसायाची संकल्पना

शिक्षण प्रि□येतील अनेक घटकापैकी शिक्षक हा एक घटक आहे. त्याचे स्थान या प्रि□येत सर्वोच्च आहे. शिक्षकी व्यवसायाविषयी टिनडॉल म्हणतात, "जर कोणता एखादा व्यवसाय अत्यंत महत्त्वाचा असेल तर माझा असा विश्वास आहे की तो शालेय शिक्षकाचा होय". व्यवसाय मग तो कोणताही असो प्रत्येकाने त्याच्याशी एकनिष्ठ असावे. शिक्षकाने आवश्यक कौशल्यांचा सातत्याने विकास करावा. स्वत□च्या विषयाचा सातत्याने अभ्यास करावा. सर्व कामे वक्तशीरपणे करावी. सेवांतर्गत व संस्थेच्या नियमांचे पालन करावे. शिक्षकी व्यवसायाचे स्वरूप मात्र अजून एका दृष्टीने खूपच वेगळे आहे. या व्यवसायामध्ये एका सचेतनाचा दुर्स या सचेतनाशी निकटचा घनिष्ठ संबंध येतो आणि दुसरे सचेतन म्हणजे सतत हसतमुख असलेले ताजे□टवटवीत□ प्रसन्न□ज्ञानासाठी आतुर झालेले ज्ञानपिपासु असे विद्यार्थी. या विद्यार्थ्यांना स्वत□चे मन असते भावना असतात. आणि स्वतःलाही काही तरी व्हायचे आहे असे त्यांना वाटत असते. पालक देखील त्याच अपेक्षेने मुलांना शाळेत पाठवतात. समाजासाठी आवश्यक असणारे निष्ठावंत नागरिक ि□याशील विचारवंत□साहित्यिक□ कलाकार□शिक्षक□वैज्ञानिक□डॉक्टर□समाजकारणी घडविण्याचे कार्य शाळांशाळामधून होत असते.

शिक्षकी व्यवसाय स्वतंत्र व सर्वांना मुक्त असला तरी अध्ययन अध्यापनाचे पवित्र कार्य या व्यवसायातून पार पाडले जात आहे. व्यावसायिक लिखित व अलिखित नियमांचे पालन करतात. त्यामुळे प्रत्येक व्यवसायाला एक विशिष्ट प्रकारचा दर्जा प्राप्त होतो. शिक्षक व्यवसाय हा इतर अगदी उदात्त□भव्यदिव्य व्यवसाय आहे. या व्यवसायाला देखील काही नीतीशास्त्रे आहेत. आपल्या व्यावसायिक जबाबदार्‍या पार पाडण्यासाठी व आपल्या दर्जा उच्च राखण्यासाठी काही तज्ञांची व नियमांची निश्‍चिती म्हणजे व्यवसायाचे नीतीशास्त्र होय. शिक्षकी व्यवसाय हा प्राचीन काळाप्रमाणे आज जरी नसला तरी अन्य व्यवसायाच्या तुलनेने समाजामध्ये एक आदर्श व्यवसाय म्हणून या व्यवसायाकडे पाहिले जाते. म्हणून शिक्षकाने शिक्षकी व्यवसायाचे नीतीशास्त्र पाळणे आवश्यक आहे. शिक्षकामुळेच शिक्षकी व्यवसायाचे महत्त्व कमी जास्त होणार आहे. म्हणून भारतीय समाजातील शिक्षकांनी वरील भूमिका जर प्रमाणिकपणे□कर्तव्यनिष्ठेने पार पाडल्या तर आधुनिक भारतीय समाज हा ज्ञानाधिष्ठीत□मूल्यधिष्ठीत□वैज्ञानिक व दृष्टीकोनाधारीत विवेकशील तयार झाल्याशिवाय राहणार नाही.

शिक्षकी व्यवसायाकडे असणारी अभिवृत्ती संकल्पना

स्वत□च्या अनुभवाला भावनिक अंग असते. अनुभवाच्या भावनिक पैलूमधून अभिवृत्ती तयार होते. या अभिवृत्ती व्यक्तीच्या वर्तनाचे नियंत्रण करतात. जीवनातल्या विविध अनुभवावरून प्रत्येक व्यक्तीच्या वृत्ती तयार होत असतात. दुर्स याला सदैव मदत करणे□दुर्स याचे म्हणणे शांतपणे ऐकून घेणे□प्रत्येकाचा आदर राखणे तसेच अनिष्टवृत्ती□पराकोटीचे स्वार्थी असणे□दुर्स याच्या प्रगतीच्या आड येणे□इतरांना सदैव कमी लेखणे. "अभिवृत्ती म्हणजे स्थिर झालेली मनोवृत्ती होय. पूर्वी घेतलेला अनुभव उद्दीपकाला ठराविक प्रकारे प्रति□या व्यक्त करण्याची प्रवृत्ती म्हणजे अभिवृत्ती होय".

प्रस्तुत संशोधनात शिक्षकी व्यवसाविषयी असणारी अभिवृत्ती म्हणजे शिक्षकी व्यवसायाविषयक आलेले अनुभव आत्मसात केल्यानंतर शिक्षकांविषयक अनुकूल प्रतिकूल किंवा तटस्थ वर्तन दाखविण्याची शिक्षकांची तयारी होय.

शिक्षकाची अनुपस्थिती संकल्पना

शाळांमध्ये एकाच दिवशी मोठया प्रमाणावर शिक्षक उपस्थित नसतात.त्यांच्या वर्गावर जाण्यासाठी उपस्थित शिक्षक कमी पडतात.कित्येक वेळा अनुपस्थित शिक्षकामध्ये एकाच वर्गाला शिकविणारे शिक्षक असतात. त्यांच्या अनुपस्थितीचा विद्यार्थ्यांच्या अभ्यासावर व शिस्तीवर परिणाम झाल्याशिवाय राहत नाही.बरेच शिक्षक दोन किंवा अधिक दिवस राहिल्यास एकूण शालेय नियोजनावर परिणाम होत असतो.शाळा दिवसातील पाच ते सहा तास असते. वर्षाच्या ३६५ दिवसातून रविवार व अर्धा शनिवार असतो सर्व प्रकारच्या सुट्टयांचे अंदाजे १५० दिवस वजा केले म्हणजे कामाचे दिवस २१५ दिवस शिल्लक राहतात.यातून ४५ते ५५ दिवस तिमाही सहामाही व वार्षिक परीक्षात जातात.म्हणजे शिक्षक व विद्यार्थी सबंध वर्षात १८० दिवस काम करत असतो.एवढया अल्पशा काळात शिक्षकाने विद्यार्थ्यांना अभ्यास मातील शालेय विषयाचे ज्ञान दयावयाचे असते.त्यांचा सर्वांगीण विकास करावयाची अपेक्षा असते.त्यांना शाळेविषयी इतर कामे याच वेळात करावयाची असतात.प्रत्येक शिक्षकाला एका वर्षात १५ दिवस किरकोळ रजा व १० दिवस इतर रजा असते. शिवाय बिनपगारी रजा घेता येते.ह्या रजा त्यांना वैयक्तिक गरजेसाठी तरतूद म्हणून देउ केलेल्या असतात.परंतु बव्हतांशी त्याचा गैरवापर करण्यात येतो व शिक्षक ह्या रजा म्हणजे आपला हक्क समजतात.त्यामुळे शिक्षक विनाकारण अनुपस्थित रहातात.त्याचा शैक्षणिक कामकाजावर परिणाम होतो हे लक्षात घेतले जात नाही.

प्रस्तुत संशोधनात शिक्षकांची अनुपस्थिती म्हणजे शिक्षक नियमावलीत समाविष्ट करण्यात आलेल्या शिक्षकाच्या रजा किंवा वैयक्तिक कामासाठी घेतलेली रजा किंवा शैक्षणिक कामासाठी घेतलेली रजा यांमुळे शैक्षणिक कामकाजावर होणारा परिणाम होय.

संशोधनाची गरज

आजपर्यत शिक्षक अनुपस्थिती व शिक्षकांची व्यावसायिक अभिवृत्ती यावर संशोधने झालेली आहेत.परंतु संदर्भ साहित्याच्या आढाव्यावरून संशोधकाला असे आढळून आले की अजून या क्षेत्रात फारसा फरक पडलेला नाही.काही मोजक्या शाळांमध्ये विविध पद्धतींनी शिक्षकांची अनुपस्थिती कमी करण्याचा प्रयत्न केला जात आहे.अनुपस्थिती कमी झाली तर आपोआप त्यांची व्यावसायिक अभिवृत्तीत वाढ होईल.परंतु आजच्या स्पर्धेच्या युगात शाळांना आपली गुणवत्ता टिकविण्याची गरज आहे.म्हणूनच शिक्षकांच्या अनुपस्थितीतमुळे शालेय शासन अध्यापन शिस्त व उपस्थित शिक्षकांच्या मानसिक प्रतिमांवर होणारा परिणाम लक्षात येवू लागला.यामुळे शिक्षक अनुपस्थित राहिले तरी इतर शिक्षकांना कमीतकमी त्रास देवून विद्यार्थ्यांच्या वेळेचा सदुपयोग कसा करता येईल या दृष्टीने काय करावे इतर शाळांतून काय केले जाते शिक्षक

अनुपस्थितीत राहू नयेत म्हणून काय करावे□असे प्रश्न संशोधकांच्या मनात होते म्हणून हा संशोधन विषय निश्चित करण्यात आला.

शीर्षक

"माध्यमिक शाळांतील शिक्षकाची अनुपस्थिती व शिक्षकांची शिक्षकी व्यवसायाकडे असणा-या अभिवृत्ती यांच्या सहसंधाचा अभ्यास"

संशोधनाची ध्येये

१□ माध्यमिक अनुदानित व विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकाच्या अनुपस्थितीचा अभ्यास करणे.

२□ माध्यमिक शाळांतील अनुदानित व विनाअनुदानित शिक्षकांचा शिक्षकी व्यवसायाकडे असणा या अभिवृत्तीचा अभ्यास करणे.

३□ माध्यमिक अनुदानित शाळांतील शिक्षकांची अनुपस्थिती व शिक्षकांचा शिक्षकी व्यवसाकडे असणारी अभिवृत्ती यांच्या सहसंबंधाचा अभ्यास करणे.

नमुना

सदर संशोधनासाठी बृहन्मुंबई कार्यक्षेत्रातील माध्यमिक शाळेतील मराठी माध्यमातील १८ शाळांतील शिक्षकांचा समावेश केला आहे. सदर संशोधनात संशोधकाने यादृच्छिक नमुना निवड पध्दतीचा उपयोग केला आहे. संशोधनासाठी बृहन्मुंबई विभागातील मराठी माध्यमाच्या १८ शाळांची निवड केली. यामध्ये अनुदानित १० शाळांतील ८० शिक्षक व विनाअनुदानित ८ शाळांतील ७५ शिक्षक असे एकूण १५५ शिक्षकांचा नमुना गोळा केला.

संशोधनाची साधने

संशोधनामध्ये संशोधकाला 'माध्यमिक शाळांतील शिक्षकांची अनुपस्थिती व शिक्षकांची शिक्षकी व्यावसायाकडे असणारी अभिवृत्ती यांच्या सहसंबंधाचा अभ्यास' करण्यासाठी संशोधकाने तयार साधने वापरली आहेत शिक्षकाची अनुपस्थिती या चलासाठी साबीया नाझरेथ□१९९७□व शिक्षकांची शिक्षकी व्यावसायाकडे असणारी अभिवृत्तीसाठी विजया थम्पन □१९८७□यांच्या चलांचा वापर केला आहे.

शोधिते :

१□माध्यमिक अनुदानित व विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकांच्या अनुपस्थितीमध्ये लक्षणीय फरक आहे. यामध्ये पुरूष शिक्षकांच्या अनुपस्थितीमध्ये लक्षणीय फरक आहे परंतु स्त्री शिक्षिकांच्या अनुपस्थितीमध्ये लक्षणीय फरक नाही.

२□माध्यमिक अनुदानित व विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकांच्या अनुपस्थितीमध्ये ३० वर्षापेक्षा कमी वयाच्या शिक्षकामध्ये लक्षणीय फरक आहे. परंतु ३० वर्षापेक्षा जास्त वयाच्या शिक्षकामध्ये लक्षणीय फरक नाही.

३□माध्यमिक अनुदानित व विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकांच्या अनुपस्थितीमध्ये ० ते ५ वर्ष अध्यापन अनुभव असणर्या या शिक्षकामध्ये लक्षणीय फरक नाही परंतु ५ ते १० वर्ष अध्यापन अनुभव असणर्या या शिक्षकामध्ये लक्षणीय फरक आहे.

४□माध्यमिक अनुदानित व विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकांच्या शिक्षकी व्यवसायाकडे असणर्या या अभिवृत्तीमध्ये लक्षणीय फरक आहे.यामध्ये पुरूष शिक्षकांचा शिक्षकी व्यवसायाकडे असणर्या या अभिवृत्तीमध्ये लक्षणीय फरक आहे परंतु स्त्री शिक्षकांचा शिक्षकी व्यवसायाकडे असणर्या या अभिवृत्तीमध्ये लक्षणीय फरक नाही.

५□माध्यमिक अनुदानित व विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकांच्या वयाचा शिक्षकांची अनुपस्थिती व व्यवसायिक अभिवृत्ती वर काहीही परिणाम होत नाही.

६□ माध्यमिक अनुदानित व विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकांचा शिक्षकी व्यवसायाकडे असणर्या या अभिवृत्तीच्या संदर्भात ० ते ५ वर्षांमधील अध्यापन अनुभव असलेल्या शिक्षकांमध्ये लक्षणीय फरक आहे.परंतु ५ ते १० वर्षांमधील अध्यापन अनुभव असलेल्या शिक्षकांमध्ये लक्षणीय फरक नाही.

७□माध्यमिक अनुदानित व विनाअनुदानित शाळांतील एकूण शिक्षकाची अनुपस्थिती व शिक्षकांचा शिक्षकी व्यवसायाकडे असणर्या या अभिवृत्तीमध्ये लक्षणीय सहसंबंध नाही.

८□माध्यमिक अनुदानित शाळांतील पुरूष शिक्षक व स्त्री शिक्षिकांची अनुपस्थिती व शिक्षकांचा शिक्षकी व्यवसायाकडे असणर्या या अभिवृत्तीमध्ये लक्षणीय सहसंबंध नाही.

९□माध्यमिक अनुदानित शाळांतील ३० वर्षापेक्षा कमी व ३० वर्षापेक्षा जास्त वय असणर्या या शिक्षकांची अनुपस्थिती व शिक्षकांचा शिक्षकी व्यवसायाकडे असणर्या या अभिवृत्तीमध्ये लक्षणीय सहसंबंध नाही.

१०□माध्यमिक अनुदानित व विनाअनुदानित शाळांतील ० ते ५ वर्ष अध्यापन अनुभव असणर्या या शिक्षकाची अनुपस्थिती व शिक्षकांचा शिक्षकी व्यवसायाकडे असणर्या या अभिवृत्तीमध्ये लक्षणीय सहसंबंध आहे. परंतु ५ ते १० वर्ष अध्यापन अनुभव असणर्या या शिक्षकाची अनुपस्थिती व शिक्षकांचा शिक्षकी व्यवसायाकडे असणर्या या अभिवृत्तीमध्ये लक्षणीय सहसंबंध नाही.त्याचप्रमाणे १० वर्षापेक्षा जास्त अध्यापन अनुभव असणर्या या शिक्षकांची अनुपस्थिती व शिक्षकांचा शिक्षकी व्यवसायाकडे असणर्या या अभिवृत्तीमध्ये लक्षणीय सहसंबंध नाही.

११□माध्यमिक अनुदानित व विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकांच्या अनुपस्थितीच्या संदर्भात तसेच जास्त १० वर्षापेक्षा जास्त अध्यापन असलेले शिक्षक विनाअनुदानित शाळांमध्ये विश्लेषण करतेवेळी आढळून आले नाहीत म्हणून या वयोगटातील शिक्षकांच्या परिकल्पनेचा पडताळा होत नाही.

निष्कर्ष ः

माध्यमिक अनुदानित व विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकांच्या अनुपस्थितीमध्ये फरक आहे व अनुदानित शाळांतील शिक्षकांची अनुपस्थिती जास्त आहे याचे कारण असे असावे की माध्यमिक अनुदानित शाळांतील शिक्षकांना व्यावसायिक सुरक्षितता असते. शासन नियमानुसार सवलती व कायदेशीर सुरक्षितता असते. विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकांना व्यवसायिक सुरक्षितता नसल्याने त्यांची अनुपस्थिती अनुदानित शाळांतील शिक्षकांच्या तुलनेने कमी असते. ते सुरक्षित व स्थिर व्यवसायाच्या प्रयत्नात असतात. शासनाचे कोणतेही संरक्षण विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकांना नसते.

माध्यमिक शाळांतील पुरूष शिक्षकांच्या अनुपस्थितीत फरक आहे व अनुदानित शाळांतील शिक्षकांची अनुपस्थिती जास्त आहे. कारण अनुदानित शाळांतील शिक्षक नोकरीत स्थिर असल्याने शाळांतील कामापेक्षा वैयक्तिक गोष्टीकडे जास्त लक्ष देतात. बहुतेक अनुदानित शाळांतील पुरूष शिक्षक वयाने व अनुभवाने जास्त असतात असेही आढळले. यावरून वयाचाही परिणाम शिक्षकांच्या अनुपस्थितीवर होत असावा. याउलट विनाअनुदानित शाळांतील पुरूष शिक्षक नोकरी टिकविण्यासाठी अध्यापनामध्ये कुचराई करत नाहीत. व्यवसायात नवीन असल्याने उपस्थिती व कामाचा उत्साह जास्त असतो. त्यामुळे त्यांची उपस्थिती अनुदानित शाळांतील शिक्षकांच्या तुलनेने जास्त आढळली.

माध्यमिक अनुदानित व विनाअनुदानित शाळांतील स्त्री शिक्षकांच्या अनुपस्थितीत फरक नाही कारण स्त्री शिक्षिका शिक्षकी व्यवसायाकडे समान दृष्टीकोनातून पाहतात. स्त्री शिक्षकांना शिक्षक या व्यवसायाविषयी पुरूष शिक्षकांपेक्षा जास्त आवड आढळली. बहुतेक स्त्री शिक्षकांचे पतीसुध्दा नोकरीला असतात त्यामुळे कुटुंबाचा आर्थि क भार त्यांच्यावर कमी असतो हेही कारण असू शकते.

माध्यमिक शाळांतील शिक्षकांच्या वयाचा अनुपस्थितीवर परिणाम होत नाही कारण शिक्षकाचे वय कमी वा जास्त असले तरी स्वतःच्या ध्येयासाठी व विद्यार्थ्यांच्या भवितव्यासाठी ते झटत असतात. यावरून संशोधकास असे आढळले की शिक्षकाच्या वयाचा अनुपस्थितीवर कोणताही परिणाम होत नाही.

माध्यमिक शाळांतील ० ते ५ वर्ष अध्यापन अनुभव असणा या शिक्षकांच्या अनुपस्थितीत फरक नाही कारण या अनुभव गटातील शिक्षक हे अनुभवाने सारखे असतात. वयानेही जवळपास सारखे असतात. यामुळे या शिक्षकांना आपल्या व्यवसायाविषयी आवड असते. नवीन नियुक्ती असल्याने काम करण्याचा उत्साह असतो. यामुळे त्यांच्या अनुपस्थितीत लक्षणीय फरक आढळत नाही. अध्यापन अनुभव ५ ते १० वर्ष असणा या शिक्षकाच्या अनुपस्थितीत फरक आहे. कारण अनुदानित शाळांतील शिक्षकांना पठारावस्था आलेली असावी. व्यवसायात स्थिरपणा असल्याने ते अध्यापनापेक्षा इतर गोष्टीत जास्त समरस होतात. उदा. शिक्षर्क खोलीत गप्पा मारणे□अध्यापनाकडे दुर्लक्ष करणे□स्वाध्याय व पेपर तपासण्याचे काम वेळेत न

करणे.याउलट विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकांचे असते.एवढी वर्षे नोकरी करूनसुध्दा सुरक्षितता नसते यामुळे ते सुरक्षित व्यवसायाच्या शोधात असतात व अनुदानित शिक्षकांपेक्षा जास्त उपस्थित राहतात.

माध्यमिक अनुदानित शाळांतील शिक्षकांची व्यवसायिक अभिवृत्ती ही विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकांपेक्षा जास्त आहे कारण अनुदानित शाळांमध्ये विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकांच्या तुलनेने जास्त सुविधा असतात.शासनाचे अनुदान मिळत असल्याने शाळांमध्ये प्रयोगशाळा कक्ष□ग्रंथालय□विज्ञान जत्रा□चर्चासत्र इ.साठी शाळा प्रोत्साहन देते.त्यांचा पगारही वळेवर होतो.मात्र विनाअनुदानित शाळांमध्ये शासन अनुदान देत नसल्याने अनुदानित शाळांच्या तुलनेने विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकांची व्यवसायिक अभिवृत्ती कमी असावी.

माध्यमिक अनुदानित शाळांतील शिक्षक विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकांच्या तुलनेने जास्त अनुपस्थित राहतात कारण अनुदानित शाळांतील शिक्षकास नियमाने रजा घेता येतात.याशिवाय व्यवसायिक सुरक्षितता असते.व्यवस्थापनाशी संबंध असतात.या व्यतिरिक्त त्यांना अर्जित□मेडीकल□किरकोळ रजा असतात.त्यांच्या अनुपस्थितीच्या कारणामध्ये पुढील कारणांचा आधार घेतात उदा.घरी पाहुणे येणार होते□मुलांचा अभ्यास घ्यायचा असतो.विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षक सतत अनुपस्थित राहत असल्यास त्यांचा पगार कापला जातो किंवा नोकरीवरून कमी केले जाते.कायदा व शासन त्यांना कोणत्याही प्रकारचे संरक्षण देत नाही म्हणून ते अनुदानित शिक्षकांपेक्षा जास्त उपस्थित राहतात.

माध्यमिक शाळांतील व्यवसायिक अभिवृत्तीमध्ये ३० वर्षापेक्षा कमी वयाच्या शिक्षकामध्ये फरक आहे कारण विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षक व्यवसायात स्थिर नसतात.वेतन अल्प असते.ते मानसिक तणावाखाली असतात.दुसरी मनासारखी व स्थिर नोकरी शोधण्याच्या पाठीमागे असतात.३० वर्षापेक्षा जास्त वयाच्या शिक्षकांची नोकरी स्थिर अस्ल्याने ते मानसिकरीत्या समाधानी असतात.

माध्यमिक विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकाची अनुपस्थिती व अभिवृत्ती यामध्ये लक्षणीय सहसंबंध आढळला.हा सहसंबंध ०.५९ असून धन स्वरूपाचा व मध्यम प्रतीचा आढळला. विनाअनुदानित शाळांतील शिक्षकाची उपस्थिती ही अनुदानित शाळांतील शिक्षकापेक्षा जास्त आहे परंतु त्यांची अभिवृत्ती कमी आढळली.याचे कारण नोकरीत असुरक्षितता व नियमांचे कडक बंधन असल्यामुळे त्यांची उपस्थिती जास्त असते.परंतु दुर्स या बाजूने पगार कापणे नोकरीतून कमी करणे त्यामुळे मानसिकरित्या अस्वस्थ असतात.याचा परिणाम कदाचित त्यांच्या व्यावसायिक अभिवृत्तीवर होत असावा. पण माध्यमिक अनुदानित शाळांतील शिक्षकांची अनुपस्थिती व अभिवृत्तीमध्ये सहसंबंध आढळला नाही.याचे कारण असे असावे की अनुदानित शाळांमध्ये शिक्षकांना नोकरीत सुरक्षितता असते अनुपस्थित राहिले तरी पगार कापला जात नाही.त्यामुळे मानसिक स्वास्थ चांगले असते त्यामुळे त्यांच्या व्यावसायिक अभिवृत्तीवर परिणाम होत नाही.

शिफारशी

१अनुपस्थित शिक्षकांच्या तासांची योजनापूर्वक पध्दतीने व्यवस्था केल्यास विद्यार्थ्यांचा वेळ वाया न जाता त्यांना सतत अभ्यासात ठेवता येते.

२रिकाम्या तासांना गोष्टीरूपाने प्रयोगाच्याव्दारे मनोरंजनाव्दारे विद्यार्थ्यांना विषयज्ञान देता येईल.

३रिकाम्या तासांचे योग्य नियोजन केले तर उपस्थित शिक्षकांना अनुपस्थित शिक्षकांच्या वर्गावर जावे लागणार नाही त्या कालावधीत स्वतःचे अपूर्ण काम पूर्ण करतील.

४शालेय व्यवस्थेतील निरनिराळया जबाबदा या शिक्षकावर टाकाव्यात यामुळे शिक्षकांना अनुपस्थितीची जाणिव होईल त्यामुळे निर्माण होर्णा या अडचणींची कल्पना येईल. शिक्षक आपली जबाबदारी ओळखतील शिवाय त्यांना सन्मान मिळाल्याने काम करण्याची आपले कर्तृत्व दाखविण्याची संधी मिळाल्याने ते अधिक आत्मीयतेने काम करतील.

५काही शिक्षक वर्षभर किरकोळ रजा अगदी आवश्यक तेव्हाच घेतात व शेवटी परीक्षेच्या वेळी परीक्षेच्या दिवसापूरती रजा घेतात अशा प्रकारची सवलत त्यांना दयावी.

६कमीत कमी रजा घेर्णा या शिक्षकांचा शिक्षक सभेत उल्लेख करून त्यांची प्रशंसा करावी व इतर शिक्षकांना त्यांचा आदर्श घालून दयावा.

७शिक्षकांना रजा देताना पुढील गोष्टीचा विचार करावा : अज्या शिक्षकांना परीक्षेला बसावयाचे आहे त्यांनी परीक्षेस बसण्यासंबंधी शाळा प्रमुखांची परवानगी घ्यावी. बज्या शिक्षकांची नोकरी शाळेत अधिक वर्षे झाली आहे त्यांना प्रथम संधी दयावी. कज्याच्या अधिक शिक्षणाचा शाळेस उपयोग होणार असेल त्यास प्रथम संधी दयावी.

८शाळेत वेळापत्रक तयार करताना शिक्षकांची अनुपस्थिती लक्षात घ्यावी.

९जानेवारी ते डिसेंबर असे रजेच्या दृष्टीने वर्ष ठरविल्यानंतर डिसेंबर हा महिना सहली डास्पर्धा व वार्षिक स्नेहसंमेलने यांच्यासाठी ठेवावा.

१०शाळांमध्ये रिक्त जागांची पदे वेळीच भरावी यामुळे कार्यरत शिक्षकांवर अतिरिक्त भार पडणार नाही.

थोडक्यात शिक्षकांची प्रमाणाबाहेर अनुपस्थिती ही केव्हाही हानिकारक आहे. रजा हा जन्मसिद्ध अधिकार नसून ती एक कामातील तरतूद आहे. शिक्षकांनी आपली जबाबदारी ओळखून रजांचा विनियोग करावा. विनाकरण अनुपस्थितीत राहून सर्वाची गैरसोय होणार याची काळजी घ्यावी. मनुष्यबळ हे संसाधन आहे हे लक्षात ठेवावे व त्याचा योग्य तो उपयोग करावा.

संदर्भः

- पाटील वा.भा. १९९९ 'संशोधन पध्दती', नागपूर: श्री गणेश प्रकाशन.
- जगताप ह.ना. १९८८ शैक्षणिक व प्रायोगिक मानसशास्त्र' पुणे: नूतन प्रकाशन, प्रथम आवृत्ती
- मस्के टी.ए. १९८८ 'शैक्षणिक संख्याशास्त्र', पुणे: प्रज्ञा प्रकाशन
- भिंताडे वि.रा.१९८९शैक्षणिक संशोधन पध्दती', पुणे: नूतन प्रकाशन,प्रथम आवृत्ती
- खरात अ.पा.१९९० 'प्रगत शैक्षणिक मानसशास्त्र', पुणे:-ूतन प्रकाशन,प्रथम आवृत्ती
- पंडित ब. २००० 'शिक्षणातील संशोधन', नागपूर विद्या प्रकाशन
- भांडारकर के.म. २००५ 'सुलभ शैक्षणिक संख्याशास्त्र', पुणे: नूतन प्रकाशन,
- दांडेकर वा.ना.१९९७ 'शैक्षणिक मूल्यमापन व संख्याशास्त्र', पुणे: विद्या प्रकाशन,
- एस.सी.इ.आर.टी.'माध्यमिक शाळांतील शिक्षकासाठी विशेष प्रशिक्षण कार्य म हस्तपुस्तिका
- नाझरत स.१९९७ "अ श्तुदय फ टएाच्हएर अब्स्एन्तएएस्मि न्ृएलर्तोन् ते टम्एि ूतलिसिर्तोन् भ्य तहए श्तुदएन्त". अप्रकाशित शोधनिबंध मुंबई विद्यापीठ
- थम्पन वि.1987 "A Study of Attitude of Secondary School Teacher Towards the Teaching Profession in Relation to their Profession Commotment and Teaching Effectiveness". अप्रकाशित शोधनिबंध मुंबई विद्यापीठ
  - कदम ललिता १९८० "माध्यमिक शिक्षकांच्या अनुपस्थितीमुळे शालेय शासन व अध्यापन यामध्ये येणा-या अडचणींची पहाणी करणे व त्यावर उपाय सुचविणे". एम्.एड्. अप्रकाशित शोधनिबंध मुंबई विद्यापीठ
- सुळे भ व करवंदे अ. २००७. "माध्यमिक शाळांतील शिक्षकाची अनुपस्थिती व शिक्षकांची शिक्षकी व्यवसायाकडे असणा-या अभिवृत्ती यांच्या सहसंधाचा अभ्यास" एम्.एड्. अप्रकाशित शोधनिबंध मुंबई विद्यापीठ

AMIERJ Peer-Reviewed Journal